

---

het aandeel van de middenklasse in de geestelijkheid geweest is.

Uiteraard roept dit de vraag op hoe de studie van deze groep werd gefinancierd. De rol van particulieren lijkt hierbij onmisbaar te zijn geweest, zoals gezegd er waren vele 'kleine' initiatieven. Zo komt het als een verrassing om te zien hoe grootschalig het werk van menig fonds uiteindelijk zou worden. Een voorbeeld daarvan zijn de in 1867 door ds. J. van Dijk Mzn gestarte 'Doetinchemse Inrichtingen', die in de honderdvijftig jaar daarna het onderwijs-traject (inclusief voorbereidend gymnasium) van vijftienhonderd personen bekostigden. Dat stelde hen in staat om predikant te worden in de Nederlandse Hervormde Kerk. Niet alleen de omvang van de doelstelling en het budget, maar ook de levensduur en vitaliteit van menig theologisch fonds dwingt respect af. Het nog steeds actieve fonds Anthony Hallet ten behoeve van de studie theologie in Leiden bestaat vanaf de zeventiende eeuw.

Het *aantal* van deze instellingen bij de protestanten wordt waarschijnlijk nog overtroffen door de katholieke priesterfondsen. Immers, zoals Lodewijk Winkeler opmerkt, zelfs individuele parochies riepen hiervoor stichtingen in het leven. Dat liep in de honderden. Voeg daar de fondsen van de religieuze ordes (zoals die van de door Joep van Gennip besproken jezuïeten) en de standsorganisaties bij, en het wordt duidelijk dat de bekostiging van een opleiding tot priester kon rekenen op een breed draagvlak in katholiek Nederland. Temeer omdat ook de minder welgestelde gezinnen er dankzij dit systeem op konden rekenen dat hun zonen, mits die zelf de nodige capaciteiten en dispositie inbrachten, niet door geldelijke overwegingen ervan weerhouden zouden worden om een geestelijk ambt na te streven.

Opmerkelijk aan het bestaan van vooral de 'kleinere' fondsen is de betrekkelijke anonimiteit waarin zij hun werk verrichtten. Een voorbeeld zijn de doopsgezinde instellingen die in dit nummer besproken worden door Thijs van Hoogstraten. Recentelijk in 1986 werd het Oosterbaanfonds opgericht, in 2011 gevolgd door het fonds Anne Zernike. De namen van deze instellingen zullen vooral bij de *insider* bekend zijn. Toch behoren ook de kleinere fondsen tot een fenomeen dat een wezenlijke bijdrage heeft geleverd aan de facilitering van de studie theologie, en dat in menig geval nog steeds doet. Dat blijkt uit het hier besproken Timmermannfonds bij de gereformeerden en het fonds Nuis bij de vrije evangelischen.

Soms kan het lastig zijn om de bepalingen van de stichters in overeenstemming te brengen met de context van 2015. Die kunnen bijvoorbeeld een legaat bestemd hebben voor specifiek de opleiding tot predikant in de Nederlandse Hervormde Kerk of de Gereformeerde Kerken in Nederland – beide inmiddels opgegaan in